

Vieniškumo raiška ir veiksniai Lietuvoje bei Europos šalių kontekstas*

GRAŽINA RAPOLIENĖ, VAIDA TRETJAKOVA

Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas, A. Goštauto g. 9, 01108 Vilnius, Lietuva

El. paštas: g.rapoliene@gmail.com; vaida.tretjakova@gmail.com

---

Vieniškumas kaip subjektyvi socialinės atskirties pasekmė veikia tiek individo, tiek visuomenės sveikatą ir yra visuomenės raidą stabdantis veiksnys. Nors pagal vieniškumo rodiklius Lietuva pirmąją tarp Europos šalių, jo raiška ir veiksniai mažai tyrinėti. Šiame straipsnyje pristatome Europos socialinio tyrimo 7-osios bangos (2014) duomenų pagrindu pirmą kartą atliktą visų amžiaus grupių Lietuvos gyventojų vieniškumo raiškos ir veiksmų analizę bei jos rezultatus Europos šalių kontekste. Europos socialinio tyrimo 7-osios bangos (2014) duomenys analizuoti naudojant dvinarę logistinę regresiją. Priešingai nei būtų galima tikėtis, (vyresnis) amžius nėra vienišumą Lietuvoje prognozuojantis veiksnys. Vieniši asmenys dažniau būna kitos nei lietuvių, rusų ar lenkų tautybės, negyvena su partneriu / sutuoktiniu, bet dažniau gyvena su vaikais tame pačiame namų ūkyje, vaikystėje yra patyrę finansinį nestabilumą ir šiuo metu susiduria su rimtais finansiniais sunkumais, dažniau savo sveikatą vertina kaip vidutinišką ar (labai) blogą. Partnerio neturėjimas ir prastesnė ekonominė padėtis iš ankstesnių tarptautinių tyrimų yra žinomi kaip vieniškumo riziką didinantys veiksniai. Europos šalių kontekste vienišų gyventojų dalis Lietuvoje yra apytikriai vidutinė, o gyvenimas be sutuoktinio ar partnerio yra būdingas visų šalių vienišumą patiriantiems asmenims. Tuo tarpu kitomis regresine analize aptiktomis statistiškai reikšmingomis charakteristikomis (finansiniai sunkumai dabar ir praeityje, subjektyvus sveikatos vertinimas bei gyvenimas su vaikais) Lietuvos vieniši gyventojai išsiskiria ir tarptautiniame kontekste – jos laikytinos šalies specifika.

Raktažodžiai: vieniškumas, vieniškumo veiksniai, dvinarė logistinė regresija, tarptautinis palyginimas, Europos socialinis tyrimas

---

ĮVADAS

Vieniškumas (angl. *loneliness*) – nemaloni patirtis dėl trokštamų ir turimų socialinių santykių skaičiaus ir kokybės neatitikimo (Perlman, Peplau 1984; De Jong Gierveld, Van Tilburg 1999) – viešajame diskurse vis dažniau įvardijamas kaip šiuolaikinės visuomenės epidemija. Plačiai tyrinėtos vieniškumo sąsajos su individo ir visuomenės sveikata. Tyrimais nustatyta, kad vieniškumas susijęs su subjektyviai vertinama psichine ir fizine sveikata (Cornwell, Waite

---

* Straipsnis parengtas vykdant LMT finansuojamą projektą „Vienatvė: patyrimas, veiksniai ir iššūkiai socialinei sanglaudai“, sutarties Nr. S-LIP-20-23.

2009), silpstančiomis kognityvinėmis funkcijomis, padidėjusia demencijos rizika senatvėje (Wilson et al. 2007; Shankar et al. 2013) ir alkoholizmu (Akerlind, Hörnquist 1992). Jis didina riziką aukštam kraujo spaudimui, širdies ir kraujagyslių ligoms (Valtorta et al. 2016; Vingelienė et al. 2019), gali sukelti miego sutrikimus (Hawkey, Cacioppo 2003), didina mirtingumą (poveikis yra panašus į nutukimo ir rūkymo) (Luo et al. 2012; Holt-Lundstad et al. 2015; European... 2018), mėginimus nusižudyti (Stravynski, Boyer 2001). J. J. Lynchas (2000) atskleidė ryšius tarp vienišumo vaikystėje, brandžiame amžiuje ir didesnių ankstyvų mirčių rodiklių, pirmiausia nulemtų širdies ir kraujagyslių ligų. Tad vienišumas kaip viena iš socialinės izoliacijos pasekmių veikia tiek individo, tiek visuomenės sveikatą, o padariniai didina sveikatos priežiūros ir socialinės politikos kaštus.

Vienišumas kaip socialinės atskirties pasekmė dažniau siejama su vyresnio amžiaus žmonėmis. Vis dėlto daugėja tyrimų, įrodančių, kad jis neaplenkia ir jaunesnių, pokomunistinėse šalyse net labiau nei vyresnių Vakarų Europos šalių gyventojų (Yang, Victor 2011), o ypač vienišumo riziką patiria vieni gyvenantys žmonės (De Jong Gierveld et al. 2012; Swader 2018). Be to, didesnė vienišumo rizika kartu su menkesniais socialiniais ekonominiais ištekliais yra susijusi su mažesnėmis socialinio dalyvavimo galimybėmis bei silpnesne socialinio tinklo parama (Pinquart, Sörensen 2001). Ji tiesiogiai susijusi su socialine izoliacija (Swader 2018) ir koreliuoja su pažeidžiamumo jausmu, padidintu nerimo lygiu (European 2018). Vienišumas gali turėti įtakos individų politinėms, socialinėms vertybėms ir taip daryti neigiamą įtaką socialinei sanglaudai (European 2018). Apibendrinant neigiamą vienišumo poveikį įvairioms individo gerovės sritims, galima teigti, kad jis yra visuomenės raidą stabdantis veiksnys. Ypač tai aktualu Lietuvai, nes pagal vienišumo rodiklius ji atsiduria pirmoje vietoje tarp Europos šalių (European 2018; Swader 2018), be to, pirmauja regione pagal savižudybių skaičių (Eurostat 2020) ir alkoholio vartojimą (Shield et al. 2016).

Lietuvoje vienišumo problema analizuota vyresnio amžiaus gyventojų grupėje. Nustatyta, kiek gyvenimas po vieną antroje gyvenimo pusėje yra susijęs su asmens rizika patirti socialinę atskirtį, izoliaciją ir vienišumą; kaip patys vieni gyvenantys vyresnio amžiaus žmonės interpretuoja savo socialinį ištraukimą, laisvę, vienvė, senatvę (Mikulionienė ir kt. 2018; Rapolienė ir kt. 2018), pateikti viešosios politikos siūlymai socialinės atskirties ir vienišumo senatvėje mažinimui (Mikulionienė ir kt. 2018). M. Gedvilaitė-Kordušienė (2018) analizavo vienišumą migracijos kontekste, atskleisdama vyresnio amžiaus tėvų, gyvenančių priežiūros institucijose, požiūrį.

Vakarų šalyse daug dėmesio taip pat skiriama vyresnio amžiaus žmonių vienišumui. Nustatyti šie mikrolygmens vienišumo veiksniai: amžius, lytis, sveikata, partnerystės ir tėvystės statusai, finansinė padėtis (De Jong Gierveld, Van Tilburg 2010), gyvenimas vienam (Sundström et al. 2009; De Jong Gierveld et al. 2012), socialinių tinklų sudėtis, socialinis dalyvavimas (Fokkema et al. 2012; Niedzwiedz et al. 2016), kaimynystė (Shiovitz-Ezra 2015). Vienišumo raišką visose amžiaus grupėse tyrinėję C. R. Victor ir K. Yangas (2012) nustatė reikšmingą koreliaciją tarp vienišumo ir depresijos, o T. Hansenas ir B. Slagsvold (2015) identifikavo itin aukštus jo rodiklius Rytų Europos šalyse, didesne dalimi paaiškinamus socialinių ekonominių išteklių, sveikatos ir šeiminių statuso skirtumais. Tyrimai iš devynių buvusių Sovietų Sąjungos šalių (Stickleby et al. 2013) taip pat atskleidė reikšmingus vienišumo paplitimo skirtumus, iš dalies paaiškinamus tokiais žinomais veiksniais kaip lytis, šeiminis ir ekonominis statusas, gyvenimas vienam, fizinė veikla, patirtas gedulas, bet kai kuriose šalyse – Armėnijoje, Kirgizijoje, Rusijoje – jie taip pat buvo susiję su sveikatai rizikingu elgesiu, ypač alkoholio vartojimu.

Kadangi pasigendama vienišumo tyrimų iš Rytų ir Centrinės Europos šalių (Dykstra 2009; Fokkema et al. 2012) bei itin pabrėžiamas tyrimų, padedančių atpažinti vienišumo rizikos veiksnius, trūkumas (Courtin, Knapp 2017), siekiame prisidėti užpildant šią spragą, pirmą kartą Lietuvoje tyrinédamos visų amžiaus grupių vienišumo veiksnius ir naudojamos dvinarę logistinę regresiją. Šio tyrimo tikslas – išanalizuoti Lietuvos gyventojų individualių charakteristikų ir vienišumo ryšį bei įvertinti Lietuvoje patiriamo vienišumo raišką Europos šalių kontekste.

DUOMENYS IR METODAI

Duomenys

Tyrimui panaudojome Europos socialinio tyrimo 7-osios bangos (ESS Round 7, 2014) duomenis, kadangi tai naujausi EST duomenys apie vienišumą Europos šalyse (naujesnės EST bangos, 8-oji ir 9-oji, šio klausimo neįtraukė). EST 7-oji banga apėmė 20 Europos šalių ir Izraelį. Lietuvoje apklausta 2 250 žmonių. Vienišumui įvertinti tyrime buvo pateiktas klausimas: *kokią laiko dalį per pastarąją savaitę jausdavotės vienišas/-a* (angliškam klausimyne *lonely*)? (E24). Atsakymo variantai: Niekada arba beveik niekada (1), Kartais (2), Didžiąją laiko dalį (3), Visą laiką arba beveik visą laiką (4) ir Nežinau (8). Duomenis suskirstėme į dvi grupes: asmenys, kurie vienišumo nepatiria arba patiria retai (0) bei vienišumą visą laiką arba didžiąją dalį laiko patiriantys asmenys (1), pastarųjų Lietuvoje (tyrimo duomenimis) yra 173 žmonės (7,7 %). Kaip rekomenduoja Europos socialinis tyrimas (Weighting... 2014), analizuojamiems duomenims pritaikėme svorius: Lietuvos – postratifikacinį (*poststratification weight*), tarptautiniam palyginimui – ir populiacijos dydžio svorį.

Metodas – dvinarė logistinė regresija

Siekiant atskleisti, kokie veiksniai daro poveikį vienišumo paplitimui, taikytas dvinarės logistinės regresijos modelis. Tyrime buvo lyginami vienišumą patiriantys asmenys (1) su asmenimis, kurie vienišumo nepatiria (0) (priklausomas kintamasis). Kaip nepriklausomi kintamieji į modelį įtrauktos sociodemografinės charakteristikos (lytis, amžius, tautybė, išsilavinimas, gyvenamoji vieta), šeiminės aplinkybės (gyvenimas kartu su partneriu / sutuoktiniu, gyvenimas kartu su vaikais tame pačiame namų ūkyje), socioekonominės charakteristikos (pagrindinė respondento ekonominė veikla, vaikystėje patirti finansiniai sunkumai, dabartinio namų ūkio pajamų vertinimas), sveikatos būklės rodikliai (neįgalumas, subjektyvus savo sveikatos vertinimas). Visi nepriklausomi kintamieji, išskyrus amžių, buvo kategoriniai. Skirtumai laikyti statistiškai reikšmingais, kai reikšmingumas $p < 0,05$.

ANALIZĖS REZULTATAI

Vieniųjų asmenų Lietuvoje portretas

Tarp vienišųjų yra daugiau moterų (67,8 %) nei vyrų, daugiau (nebaigtą) pradinį (15 %), profesinį su pagrindiniu (11 %) ir profesinį išsilavinimą (39,2 %) turinčių žmonių (tarp nevieniųjų atitinkamai 6 % turi (nebaigtą) pradinį, 4,8 % profesinį su pagrindiniu ir 36,7 % profesinį išsilavinimą). Tarp vienišųjų žmonių gausesnės 45–59 m. (27,2 %) ir ypač 60–74 m. (34,1 %) amžiaus grupės, dauguma (69,4 %) jų gyvena be partnerio, kiek daugiau turi ilgalaikių (lėtinių) ligų ar negalią (7 %; tarp nevienišųjų tokių 2,7 %), apie pusę yra užaugę šeimose,

kurios patyrė finansinių sunkumų (46,9 %) ir beveik du trečdaliai jų turi finansinių sunkumų dabar (61,6 %). Taip pat šiek tiek didesnę dalį nei bendroje populiacijoje tarp vienišų asmenų sudarė tautinės mažumos (21,9 %). Statistiškai reikšmingi vienišų žmonių socialinių demografinių charakteristikų pasiskirstymai (tikrinta Pearsono Chi-kvadrato testu) pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė. Lietuvos gyventojų socialinių demografinių charakteristikų pasiskirstymas vienišų ir nevienišų grupėse, %

	Vieniši ($n = 173$; 7,7 %)	Nevieniši ($n = 2039$; 90,6 %)
Lytis ($p = 0,002$)		
Moterys	67,8	53,8
Vyrai	32,2	46,2
Amžiaus grupės (metai, $p = 0,000$)		
15–29	9,2	24,5
30–44	13,3	21,2
45–59	27,2	29,2
60–74	34,1	19,3
75–92	16,2	5,7
Išsilavinimas ($p = 0,000$)		
(Nebaigtas) pradinis	15	6
Pagrindinis	6,9	9,1
Profesinis su pagrindiniu	11	4,8
Vidurinis	19,1	20,5
Profesinis	39,2	36,7
Aukštasis	39,2	22,9
Tautinė sudėtis ($p = 0,000$)		
Baltarusiai	2,3	0,5
Lietuviai	78	87,8
Lenkai	12,1	5,5
Rusai	5,2	5,2
Ukrainiečiai	1,7	0,5
Žydai	0	0,2
Kazachai	0,6	0
Armėnai	0	0,1
Gyvena su sutuoktiniu / partneriu ($p = 0,000$)	30,6	62,8
Gyvena be sutuoktinio / partnerio	69,4	37,2
Turi ilgalaikių ligų ar negalią ($p = 0,01$)		
Turi	6,9	2,7
Neturi	93,1	97,3

1 lentelė. (Tęsinys)

	Vieniši (<i>n</i> = 173; 7,7 %)	Nevieniši (<i>n</i> = 2039; 90,6 %)
Užaugę šeimose, kuriose patyrė finansinių sunkumų (<i>p</i> = 0,000)		
Visą laiką	9,9	2,7
Dažnai	37	16,9
Kartais	35,8	42
Beveik niekada	11,1	24
Niekada	6,2	14,4
Dabartinės namų ūkio pajamos (<i>p</i> = 0,000)		
Nejaučia nepritekliaus	3,0	16,7
Išsiverčia su esamomis pajamomis	35,5	56,7
Sunkiai verčiasi su esamomis pajamomis	29,6	20,8
Labai sunkiai verčiasi su esamomis pajamomis	32	5,8

Vieništumo veiksniai

Pirminiame dvinarės logistinės regresijos modelyje, kuriame buvo vertinamas tik sociodemografinių veiksnių poveikis vienišumui, visi veiksniai (lytis, amžius, tautybė, išsilavinimas, gyvenamoji vieta) pasirodė reikšmingi. Vis dėlto galutiniame modelyje, kontroliuojant daugiau kintamųjų, tik tautybė išliko statistiškai reikšmingas sociodemografinis veiksnys (2 lentelė).

2 lentelė. Dvinarė logistinė regresija: galimybių santykiai (Exp(B)) patirti vienišumą ir reikšmingumo lygmuo (Sig.)

	Exp(B)	Sig.
Sociodemografinės charakteristikos		
<i>Tautybė (ref. lietuviai)</i>		
Lenkų	1,625	0,166
Rusų	1,073	0,868
Kita	3,614	0,008
Šeiminės aplinkybės		
<i>Partnerystės statusas (ref. gyvena su partneriu / sutuoktiniu)</i>		
Negyvena kartu su partneriu / sutuoktiniu	4,526	0,000
<i>Vaikai namų ūkyje (ref. namų ūkyje yra vaikų)</i>		
Namų ūkyje nėra vaikų	0,521	0,001
Socioekonominės charakteristikos		
<i>Rimti finansiniai sunkumai vaikystėje (ref. visada arba dažnai)</i>		

2 lentelė. (Tęsinys)

	Exp(B)	Sig.
Kartais	0,584	0,011
Beveik niekada / niekada	0,582	0,047
<i>Dabartinis namų ūkio pajamų vertinimas (ref. gyvena komfortabiliai su dabartinėmis pajamomis)</i>		
Susitvarko su dabartinėmis pajamomis	2,108	0,128
Sunkiai išgyvena su dabartinėmis pajamomis	2,648	0,056
Labai sunkiai išgyvena su dabartinėmis pajamomis	7,025	0,000
Sveikatos būklė		
<i>Subjektyviai vertinama sveikata (ref. labai gera / gera)</i>		
Vidutiniška	2,735	0,000
Labai bloga / bloga	3,941	0,000
Į analizę įtrauktų atvejų skaičius	2 045	
Konstanta	0,010	
„Nagelkerke R-squared“	0,276	

Pastaba: Pateikiami tik statistiškai reikšmingą poveikį turinčių nepriklausomų kintamųjų rezultatai.

Rezultatai rodo, kad ne lietuvių tautybės asmenys turi didesnę tikimybę patirti vienišumą. Statistiškai reikšminga kitų (ne pagrindinių – rusų, lenkų) tautinių mažumų kategorija. Šių tautybių asmenys turi 3,6 karto didesnę tikimybę patirti vienišumą nei lietuviai.

Vienišumo raiškai itin svarbios šeiminės aplinkybės – tiek partnerystės statusas, tiek vaikų buvimas namų ūkyje – yra statistiškai reikšmingi veiksniai. Įdomu tai, kad jų poveikis priešingas – gyvenimas kartu su partneriu / sutuoktiniu mažina tikimybę patirti vienišumą, o gyvenimas su vaikais – didina. Analizuojant vaikų amžių, paaiškėja, kad vienišumas dažniau patiriamas gyvenant su suaugusiais vaikais. Iš tų, kurie jaučiasi vieniši ir gyvena su vaikais, net 74 % vaikų yra vyresni nei 18 metų, tik 26 % gyvena su jaunesniais vaikais. Atitinkamai, iš gyvenančių su vyresniais vaikais 16 % jaučiasi vieniši, iš gyvenančių su mažesniais vaikais – tik 3 %. Panašu, kad mūsų visuomenė itin stratifikuota pagal amžių, tarsi tėvų ir vaikų kartos – netgi vienuose namuose! – gyvena skirtinguose ir nelabai susisiekiančiuose pasauliuose.

Iš testuotų socioekonominių kintamųjų du veiksniai pasirodė statistiškai reikšmingi – patirti rimti finansiniai sunkumai vaikystėje ir dabartinio namų ūkio pajamų vertinimas. Asmenys, kurie labai sunkiai verčiasi su gaunamomis pajamomis, turi septynis kartus didesnę tikimybę patirti vienišumą nei asmenys, kurie su gaunamomis pajamomis gyvena komfortabiliai. Vaikystėje patirtas nepriteklius taip pat didina vienišumo riziką – visada arba dažnai finansinius sunkumus vaikystėje išgyvenę asmenys turi didesnę tikimybę jaustis vieniši, nei tokių sunkumų patirdavę retai ar niekada nepatyrę asmenys. Pagrindinė respondento veikla (dirba apmokamą darbą, mokosi, bedarbis, kita) nebuvo statistiškai reikšmingas veiksnys.

Paskutinė modelyje testuotų veiksmių grupė – sveikatos būklė nusakantys kintamieji. Neįgalumas neturėjo statistiškai reikšmingos įtakos vienišumui. Tuo tarpu subjektyviai vertinama sveikata pasirodė vienas svarbiausių vienišumo prediktorių. Asmenys, savo sveikatą

vertinantys kaip vidutinišką ir (labai) blogą, turėjo atitinkamai 2,7 ir 3,9 karto didesnius šansas jaustis vieniši, palyginti su sveikata (labai) gerai vertinančiais asmenimis.

Modelio „Nagelkerke R-squared“ – 0,276. Nors esama įvairių diskusijų dėl tikslaus šio rodiklio interpretavimo, remdamiesi dažniausia praktika galime teigti, kad mūsų modelis paaiškina 27,6 % vienišumo patyrimo variacijų. Rodiklio dydis pakankamas, nes logistinės regresijos modeliuose „R-squared“ įprastai būna mažesni nei tiesinėse regresijose (Hosmer et al. 2013).

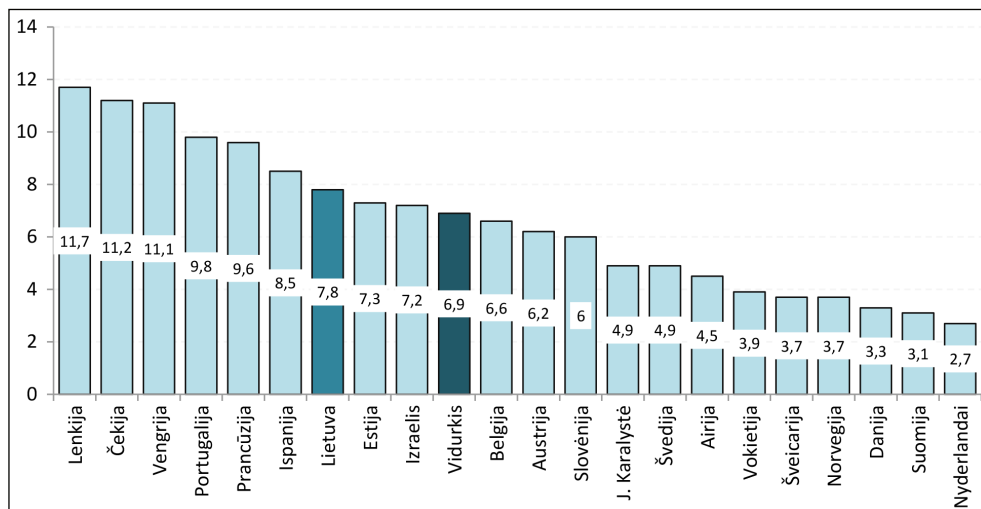
Tarptautinis vienišų žmonių palyginimas

Lyginant vienišų gyventojų dalį skirtingose Europos šalyse, Lietuvoje ji (7,8 %) yra didesnė nei vidutinė (6,9 %), panaši kaip Estijoje (7,3 %) ir Ispanijoje (8,5 %) (1 pav., visi aptariamie tarptautiniai skirtumai yra statistiškai reikšmingi). Didžiausia vienišų gyventojų dalis yra Lenkijoje (11,7 %), o mažiausia – Nyderlanduose (2,7 %). Mažiau nei 4 % vienišų žmonių yra Suomijoje, Danijoje, Norvegijoje, Šveicarijoje ir Vokietijoje.

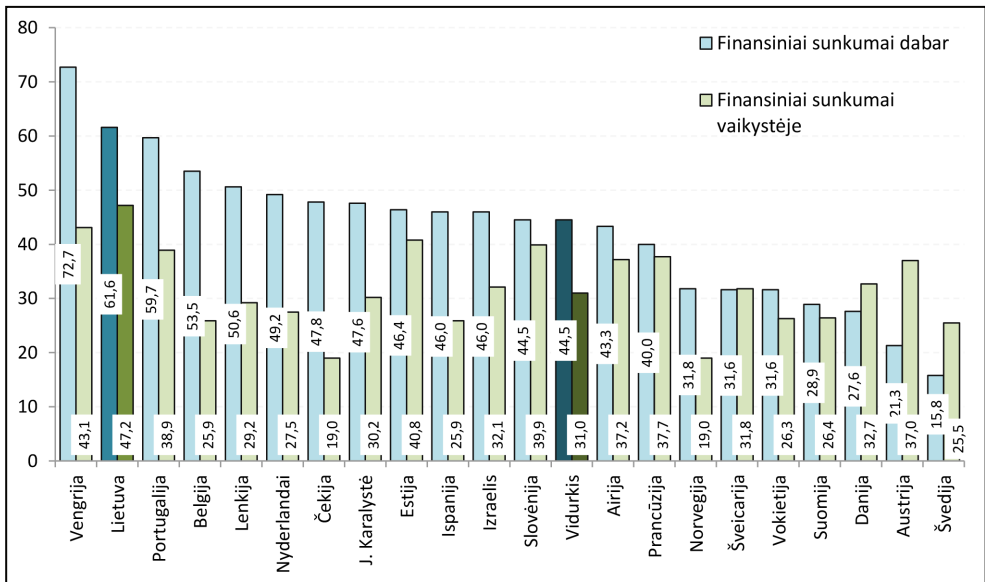
Lyginant dalį vienišų gyventojų, patiriančių finansinių sunkumų atskirose šalyse, Lietuva patenka tarp pirmaujančių šalių. Vienišų gyventojų, patiriančių finansinių sunkumų, Lietuvoje yra 61,6 %, ir ši gyventojų dalis didesnė tik Vengrijoje (72,7 %) (2 pav.). Tuo tarpu vienišų žmonių, užaugusių šeimoje, kurios patyrė finansinių sunkumų, dalis Lietuvoje yra didžiausia tarp aptariamų šalių – 47,2 %. Antra pagal šį rodiklį – Vengrija (43,1 %).

Lietuva tarp pirmaujančių šalių patenka ir pagal dalį vienišų žmonių, kurie savo sveikata vertina kaip vidutinišką ar (labai) blogą. Lietuvoje tokių gyventojų yra 77,4 %, daugiau – tik Portugalijoje (79,6 %) ir Slovėnijoje (77,8 %) (3 pav.). Mažiausia jų yra Airijoje (39,9 %).

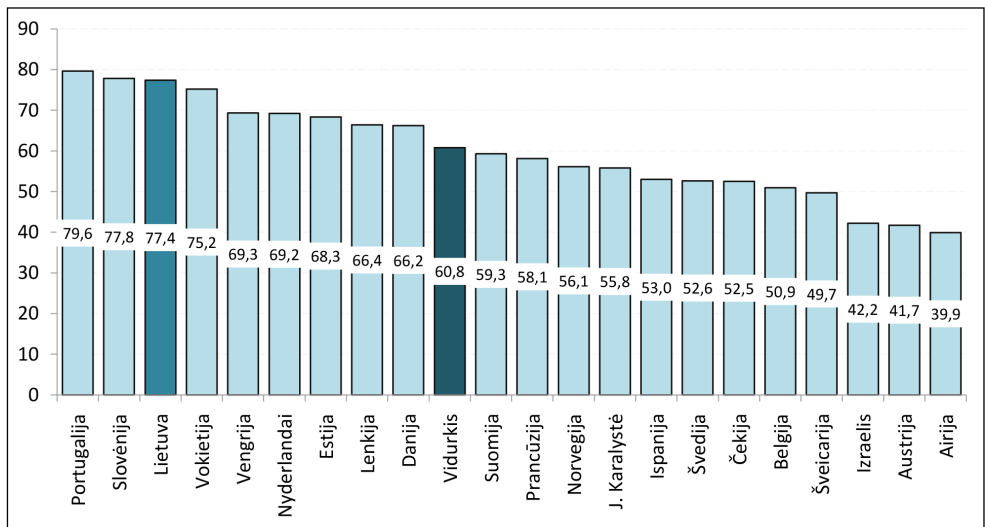
Bent pusė vienišų žmonių gyvena be sutuoktinio ar partnerio visose šalyse. Mažiausia tokių yra Izraelyje (53,9 %), daugiausia – Vengrijoje (82,1 %), o Lietuvoje ši dalis (69,5 %) artima vidurkiui (66,9 %) (4 pav.). Tuo tarpu gyvenančių su vaikais vienišų žmonių Lietuvoje dalis (41,7 %) yra didžiausia aptariamose šalyse. Panašaus dydžio ji yra Prancūzijoje (40,2 %) ir Airijoje (39,3 %), o mažiausia – Vengrijoje (16,8 %).

1 pav. Vienišų gyventojų dalis (%) Europos šalyse ir Izraelyje

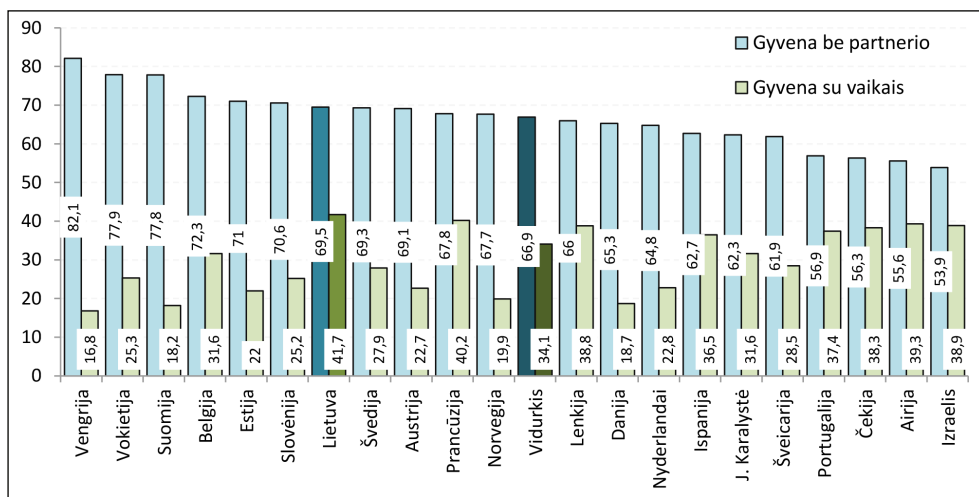

2 pav. Finansinių sunkumų dabar patiriančių ir vaikystėje patyrusių vienišų gyventojų dalis (%) Europos šalyse ir Izraelyje

3 pav. Savo sveikatą kaip vidutinišką ir (labai) blogą vertinančių vienišų gyventojų dalis (%) Europos šalyse ir Izraelyje

4 pav. Vienių žmonių, gyvenančių be partnerio ir gyvenančių su vaikais, dalis (%) Europos šalyse ir Izraelyje

APIBENDRINIMAS IR IŠVADOS

Straipsnyje pirmą kartą pristatėme vienių Lietuvos gyventojų portretą, analizavome visų amžiaus grupių Lietuvos gyventojų vienišumo veiksnius, taikydamos dvinarę logistinę regresiją, ir palyginome vienišumo raišką Lietuvoje su kitomis Europos šalimis.

Lietuvos gyventojų individualių charakteristikų (sociodemografinių, šeiminių, socioekonominių, sveikatos būklės) ir vienišumo ryšio analizė atskleidė, kad vienišumą patiriantys asmenys statistiškai reikšmingai skiriasi nuo asmenų, kurie nesijaučia vieniši. Priešingai nei būtų galima tikėtis, (vyresnis) amžius nėra vienišumą Lietuvoje prognozuojantis veiksnys. Vieniši asmenys dažniau būna kitos nei lietuvių, rusų ar lenkų tautybės, negyvena su partneriu / sutuoktiniu, bet dažniau gyvena su vaikais tame pačiame namų ūkyje, vaikystėje yra patyrę finansinį nestabilumą ir šiuo metu susiduria su rimtais finansiniais sunkumais, dažniau savo sveikatą vertina kaip vidutinišką ar (labai) blogą.

Dalis Lietuvoje vienišumo raiškai būdingų veiksnių žinomi kaip vieni pagrindinių vienišumo prediktorių iš įvairių nacionalinių ir lyginamųjų tarptautinių tyrimų. Pavyzdžiui, partnerystės lygmens kintamieji (matuojami per gyvenimą kartu ar per santuokinį statusą) – partnerio neturėjimas siejamas su didesne tikimybe patirti vienišumą daugelyje šalių (Hansen, Slagsvold 2015; Beutel et al. 2017). Tiesa, pastaruoju metu kai kuriose šalyse matoma ženklų, kad ši sąsaja gali kisti, nes jaunesnių kartų atstovai lengviau susitaiko su savo vienišumu ir partnerio neturėjimu (Böger, Huxhold 2018). Vis dėlto, kaip matome, Lietuvoje kol kas šis veiksnys išlieka svarbus. Taip pat gerai žinomas socioekonominės nelygybės poveikis vienišumui – rizika patirti vienišumą didžiausia nepasiturinčiose žmonių grupėse ir mažiausia – labiausiai pasiturinčiose (Niedzwiedz et al. 2016). Panašu, kad Lietuvoje socioekonominė nelygybė turi ilgalaikį poveikį psichologinei sveikatai, nes vienišumą didina ne tik esamuju momentu patiriami finansiniai sunkumai, bet ir vaikystėje išgyventas finansinis nesaugumas.

Gyvenimas kartu su suaugusiais vaikais viename namų ūkyje kaip vienas iš vienišumo veiksnių taip pat buvo analizuotas tarptautiniu mastu, tačiau jo poveikis skirtingose šalyse nevienareikšmis (Gierveld et al. 2012). Svarbus sociokultūrinis kontekstas – gyvenimo su tėvais praktikos ir normos bei tarpgeneracinės paramos kryptis, kas kam, gyvenant kartu, teikia paramą – tėvai suaugusiems vaikams ar vaikai tėvams (ten pat). Individualistinėse visuomenėse, pavyzdžiui, Šiaurės ir Vakarų Europoje, kuriose vertinama asmeninė autonomija ir kultūrinis lūkestis yra gyventi savarankiškai, be suaugusių vaikų paramos, gyvenimas kartu gali būti traktuojamas kaip asmeninė nesėkmė ir didinti vienišumą. Visuomenėse, kuriose tarpgeneraciniai namų ūkiai yra įprasti, pavyzdžiui, Rytų ir Pietų Europoje, gyvenimas kartu, atvirkščiai, – turėtų mažinti vienišumą. Neturint tikslesnių duomenų apie tarpgeneracinės paramos pobūdį ir kryptingumą, sudėtinga paaiškinti, kodėl Lietuvoje gyvenimas kartu su vaikais didina vienišumą. Galbūt kultūrinės normos dėl kelių kartų namų ūkių kinta ir vis labiau pradedama vertinti asmeninę autonomiją?

Nors esama nemažai universalių vienišumo veiksnių, vienišumo raišką modeliuoja ir konkrečios šalies socialinis, kultūrinis, istorinis kontekstas. Tai patvirtino tarptautinis vienišų asmenų palyginimas. Atskleista, kad vienišų gyventojų dalis Lietuvoje yra apytikriai vidutinė, o gyvenimas be sutuoktinio ar partnerio yra būdingas visų šalių vienišumą patiriantiems asmenims. Tuo tarpu kitomis regresine analize aptiktomis statistiškai reikšmingomis charakteristikomis (finansiniai sunkumai dabar ir praeityje, subjektyvus sveikatos vertinimas bei gyvenimas su vaikais) Lietuvos vieniši gyventojai išsiskiria ir tarptautiniame kontekste – jos laikytinos šalies specifika.

Šie tyrimo radiniai atskleidžia socialinės atskirties daugialypiškumą ir atskirų jos dedamųjų kaupiamąjį pobūdį: atskirtis politinėje, civilinėje, ekonominėje, kultūrinėje ar bendruomeninėje plotmėse susijusi su vienišumo jausmu (psichologine dimensija) ir silpnesne sveikata. Socialinei politikai tai būtų kvietimas taikyti holistines, subalansuotas priemones, dėmesį kreipiant tiek į atskirtyje esančių žmonių fizinių poreikių tenkinimą, tiek į jų socialinių ir psichologinių įgūdžių stiprinimą. Vis dėlto esama abejonių dėl Europos socialinio tyrimo duomenų patikimumo (Beullens et al. 2014; Ramonaitė 2020). Analizuota vienišų žmonių grupė Lietuvoje yra nedidelė, tad būtini tolesni išsamūs šalies gyventojų vienišumo tyrimai.

Gauta 2021 05 18

Priimta 2021 11 23

Literatūra

1. Akerlind, I.; Hörnquist, J. O. 1992. 'Loneliness and Alcohol Abuse: A Review of Evidences of an Interplay', *Social Science & Medicine* 34: 405–414.
2. Beullens, K.; Loosveldt, G.; Denies, K.; Vandenplas, C. 2014. *Quality Matrix for the European Social Survey, Round 7*. ESS, Centre for Sociological Research, KU Leuven. Prieiga per internetą: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/round7/methods/ESS7_quality_matrix.pdf
3. Beutel, M. E.; Klein, E. M.; Brähler, E.; Reiner, I.; Jünger, C.; Michal, M.; Wiltink, J.; Wild, P. S.; Münzel, T.; Lackner, K. J.; Tibubos, A. N. 2017. 'Loneliness in the General Population: Prevalence, Determinants and Relations to Mental Health', *BMC Psychiatry* 17: 97. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1186/s12888-017-1262-x>
4. Böger, A.; Huxhold, O. 2020. 'The Changing Relationship Between Partnership Status and Loneliness: Effects Related to Aging and Historical Time', *The Journals of Gerontology: Series B* 75(7): 1423–1432. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1093/geronb/gby153>
5. Cornwell, E.; Waite, L. 2009. 'Social Disconnectedness, Perceived Isolation, and Health Among Older Adults', *Journal of Health and Social Behavior* 50: 31–48.

6. De Jong Gierveld, J.; Dykstra, P. A.; Schenk, N. 2012. 'Living Arrangements, Intergenerational Support Types and Older Adult Loneliness in Eastern and Western Europe', *Demographic Research* 27(7): 167–200. DOI: 10.4054/DemRes.2012.27.7.
7. De Jong Gierveld, J.; van Tilburg, T. 1999. 'Living Arrangements of Older Adults in the Netherlands and Italy: Coresidence Values and Behaviour and Their Consequences for Loneliness', *Journal of Cross-Cultural Gerontology* 14: 1–24.
8. De Jong Gierveld, J.; Van Tilburg, T. 2010. 'The De Jong Gierveld Short Scales for Emotional and Social Loneliness: Tested on Data From 7 Countries in the UN Generations and Gender Surveys', *European Journal of Ageing* 7(2): 121–130. DOI: 10.1007/s10433-010-0144-6.
9. Dykstra, P. A. 2009. 'Older Adult Loneliness: Myths and Realities', *European Journal of Ageing* 6: 91–100. DOI: 10.1007/s10433-009-0110-3.
10. *ESS Round 7: European Social Survey Round 7 Data*. 2014. Data File Edition 2.2. NSD – Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and Distributor of ESS Data for ESS ERIC. DOI: 10.21338/NSD-ESS7-2014.
11. European Commission. 2018. *Science for Policy Briefs. Loneliness – An Unequally Shared Burden in Europe*. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/jrc/en/research/crosscutting-activities/fairness>
12. Eurostat. 2020. *Almost 8 in 10 Suicides Among Men*. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20200910-1>
13. Fokkema, M.; De Jong Gierveld, J.; Dykstra, P. A. 2012. 'Cross-national Differences in Older Adult Loneliness', *The Journal of Psychology* 146 (1–2): 201–228. DOI: 10.1080/00223980.2011.631612.
14. Gedvilaitė-Kordušienė, M. 2018. 'Loneliness in Lithuanian Transnational Families: "I Am Happy If My Children Are Happy?"', in *Narratives of Loneliness: Multidisciplinary Perspectives of the 21st Century*, eds. O. Sagan and E. Miller. London: Routledge. Prieiga per internetą: <https://www.routledge.com/Narratives-of-Loneliness-Multidisciplinary-Perspectives-from-the-21st/Sagan-Miller/p/book/9780367233389>
15. Hansen, T.; Slagsvold, B. 2015. 'Late-life Loneliness in 11 European Countries: Results From the Generations and Gender Survey', *Social Indicators Research* 129: 445–464. DOI: 10.1007/s11205-015-1111-6.
16. Hawkey, L. C.; Cacioppo, J. T. 2003. 'Loneliness and Pathways to Disease', *Brain, Behavior, and Immunity* 17: 98–105.
17. Holt-Lunstad, J.; Smith, T. B.; Baker, M.; Harris, T.; Stephenson, D. 2015. 'Loneliness and Social Isolation as Risk Factors for Mortality: A Meta-analytic Review', *Perspectives on Psychological Science* 10(2): 227–37. DOI: 10.1177/1745691614568352.
18. Hosmer, D. W.; Lemeshow, S.; Sturdivant, R. X. 2013. *Applied Logistic Regression*. 3rd edn. John Wiley & Sons, Inc.
19. Luo, Y.; Hawkey, L. C.; Waite, L. J.; Cacioppo, J. T. 2012. 'Loneliness, Health, and Mortality in Old Age: A National Longitudinal Study', *Social Science & Medicine* 74(6): 907–914. DOI: 10.1016/j.socscimed.2011.11.028.
20. Lynch, J. J. 2000. *A Cry Unheard: New Insights into the Medical Consequences of Loneliness*. Baltimore, MD: Bancroft Press.
21. Mikulionienė, S.; Rapolienė, G.; Valavičienė, N. 2018. *Vyresnio amžiaus žmonės, gyvenimas po vieną ir socialinė atskirtis*. Lietuvos socialinių tyrimų centras, Vilnius: Baltoprint. Prieiga per internetą: <http://lstc.lt/download/VIENAS1.pdf> Accessed 22-07-2019
22. Niedzwiedz, C. L.; Richardson, E. A.; Tunstall, H.; Shortt, N. K.; Mitchell, R. J.; Pearce, J. R. 2016. 'The Relationship Between Wealth and Loneliness Among Older People Across Europe: Is Social Participation Protective?', *Preventive Medicine* 91: 24–31.
23. Perlman, D.; Peplau, L. A. 1984. 'Loneliness Research: A Survey of Empirical Findings', in *Preventing the Harmful Consequences of Severe and Persistent Loneliness*, eds. L. A. Peplau and S. Goldston. Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 13–46.
24. Pinquart, M.; Sörensen, S. 2003. 'Risk Factors for Loneliness in Adulthood and Old Age – A Meta-analysis', in *Advances in Psychology Research*, ed. S. P. Shohov. Hauppauge, New York: Nova Science Publishers, 111–143.
25. Ramonaitė, A. 2020. „Apklausėjo įtaka apklausų rezultatams Lietuvoje: trijų apklausų analizė“, *Filosofija. Sociologija* 31(4): 365–377. Prieiga per internetą: <https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/filosofija-sociologija/article/download/4352/3428?inline=1>

26. Rapolienė, G.; Mikulionienė, S.; Gedvilaitė-Kordušienė, M.; Jurkevits, A. 2018. „Socialiai įtraukti ar atskirti? Vyresnio amžiaus žmonių, gyvenančių vieni, patirtys“, *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika* 16: 70–82. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/socialine-teorijaempirija-politika-ir-praktika/article/view/11441>
27. Shankar, A.; Hamer, M.; McMunn, A.; Steptoe, A. 2013. ‘Social Isolation and Loneliness: Relationships with Cognitive Function During 4 Years of Follow-up in the English Longitudinal Study of Ageing’, *Psychosomatic Medicine* 75: 161–170.
28. Shield, K. D.; Rylett, M.; Rehm, J. 2016. *Public Health Successes and Missed Opportunities. Trends in Alcohol Consumption and Attributable Mortality in the WHO European Region, 1990–2014*. Copenhagen, Denmark: WHO European Region.
29. Shiovitz-Ezra, S. 2015. ‘Loneliness in Europe: Do Perceived Neighbourhood Characteristics Matter?’, in *Ageing in Europe – Supporting Policies for an Inclusive Society*, eds. A. Börsch-Supan, T. Kneip, H. Litwin, M. Myck, G. Weber. Berlin: De Gruyter, 169–178. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.1515/9783110444414>
30. Stickle, A.; Koyanagi, A.; Roberts, B.; Richardson, E.; Abbott, P.; Tumanov, S.; McKee, M. 2013. ‘Loneliness: Its Correlates and Association with Health Behaviours and Outcomes in Nine Countries of the Former Soviet Union’, *PLoS One* 8(7): e67978. DOI: 10.1371/journal.pone.0067978.
31. Stravynski, A.; Boyer, R. 2001. ‘Loneliness in Relation to Suicide Ideation and Parasuicide: A Population-wide Survey’, *Suicide and Life-Threatening Behavior* 31: 32–40.
32. Sundström, G.; Fransson, E.; Malmberg, B.; Davey, A. 2009. ‘Loneliness Among Older Europeans’, *European Journal of Ageing* 6: 267–275. DOI: 10.1007/s10433-009-0134-8.
33. Swader, Ch. S. 2018. ‘Loneliness in Europe: Personal and Societal Individualism-Collectivism and Their Connection to Social Isolation’, *Social Forces* 1–29. DOI: 10.1093/sf/soy088.
34. Valtorta, N. K.; Kanaan, M.; Gilbody, S.; Ronzi, S.; Hanratty, B. 2016. ‘Loneliness and Social Isolation as Risk Factors for Coronary Heart Disease and Stroke: Systematic Review and Meta-analysis of Longitudinal Observational Studies’, *Heart* 102: 1009–1016.
35. Victor, C. R.; Yang, K. 2012. ‘The Prevalence of Loneliness Among Adults: A Case Study of the United Kingdom’, *The Journal of Psychology* 146(1–2): 85–104. DOI: 10.1080/00223980.2011.613875. PMID: 22303614.
36. Vingeliene, S.; Hiyoshia, A.; Lentjesa, M.; Falla, K.; Montgomerya, S. 2019. ‘Longitudinal Analysis of Loneliness and Inflammation at Older Ages: English Longitudinal Study of Ageing’, *Psychoneuroendocrinology* 110, Article 104421.
37. *Weighting European Social Survey Data*. 2014. ESS. Prieiga per internetą: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/ESS_weighting_data_1.pdf
38. Wilson, R. S.; Krueger, K. R.; Arnold, S. E.; Schneider, J. A.; Kelly, J. F.; Barnes, L. L.; Tang, Y.; Bennett, D. A. 2007. ‘Loneliness and the Risk of Alzheimer Disease’, *Archives of General Psychiatry* 64: 234–240. DOI: 10.1001/archpsyc.64.2.234.
39. Yang, K.; Victor, Ch. 2011. ‘Age and Loneliness in 25 European Nations’, *Ageing & Society* 31: 1368–1388.

GRAŽINA RAPOLIENĖ, VAIDA TRETJAKOVA

Loneliness and its Predictors in Lithuania and the European Context

Summary

Loneliness as a subjective consequence of social exclusion has a negative impact on both individual and public health, and impedes societal development. Even though Lithuania has one of the highest rates of loneliness among EU countries, it has not been closely studied. This paper presents for the first time the analysis of the prevalence and factors of loneliness in Lithuania, covering all age groups, and provides the European context. Data from the European Social Survey 7th Wave (2014) were analysed using binary logistic regression. Contrary to our expectations, (older) age is not a predictor of loneliness in Lithuania. Lonely people are more likely to be of other nationality than the majority and the main minorities (i.e. not Lithuanian, Russian or Polish); are less likely to live with a spouse or partner, but more likely to live with children in the same household; more often experience serious financial difficulties; have a history of financial instability in their childhood; tend to have poor subjective health. Not having a partner/spouse and lower economic status are well known risk factors of loneliness from previous international studies. In the context of European countries, the share of lonely people in Lithuania is about average and living without a spouse/partner is a common characteristic of loneliness across all countries. However, other factors of loneliness, such as financial difficulties (current and during childhood), living with children in the same household and poor subjective health appear to be more pronounced in Lithuania.

Keywords: loneliness, predictors of loneliness, binary logistic regression, international comparison, European Social Survey